

Duurzaam op papier

Famke Vekeman & David Baele

In hun artikel 'Boscificering: Realisaties van en Uitdagingen voor de Forest Stewardship Council' schrijven Axel Marx en Dieter Cuypers dat de FSC in het algemeen als het meest geloofwaardige en performante systeem van boscificering wordt beschouwd, maar eveneens met toenemende dissentie geconfronteerd wordt.

Ook in Vlaanderen neemt de kritiek op de FSC recent sterk toe. In dit debat komen vragen naar boven omtrent de houdbaarheid (of 'rekbaarheid') van dergelijke labels in een ongewijzigde economische context gericht op ongelimiteerde groei. Vragen ook over hoe we omgaan met (on)duurzaam bosbeheer. Is dit een 'consumentenkwestie' die kan worden aangepakt door marktmechanismen zoals certificering? Of is het een politieke kwestie die vraagt om publiek debat en een democratische, rechtvaardige besluitvorming in een bredere maatschappelijke context?

Op zoek naar antwoorden op dit soort vragen trok een groep jongeren van 't Uilekot en Friends of The Earth eropuit, binnen het kader van het project Fair Move, waarin jongeren tot 30 jaar acties opzetten rond het thema democratie. Ze wilden samen onderzoeken wat nu precies eerlijke handel is en hoe het zit met de grote internationale labels op dat vlak. An-Katrien Lecluyse en Leo Broers trokken naar Brazilië en onderzochten daar de werking van de FSC. Met hun documentaire Duurzaam op papier wou het project jonge mensen stimuleren om zelf op onderzoek te gaan. Ondertussen verzamelde men al de informatie over de FSC op de website www.duurzaamoppapier.be en werd actie gevoerd. Er werden onder meer debatten en filmtournees georganiseerd in de hoop mensen terug aan het denken te zetten, in hun eigen ideeën te laten geloven en samen te werken aan effectieve verandering. We presenteren hier graag een bondig overzicht van hun bevindingen rond de FSC.

Op initiatief van de industriesector, sociale organisaties en milieuorganisaties van 25 landen werd het *Forest Stewardship Council* (FSC) in 1993 in Toronto opgericht. Vandaag de dag wordt FSC ondersteund door het internationale bedrijfsleven, overheden, maatschappelijke- en milieuorganisaties zoals het Wereld Natuur Fonds, Greenpeace en de ontwikkelingsorganisatie ICCO.

FSC International is opgericht om het verantwoord beheer van bossen te bevorderen, met name in tropische gebieden. De zogenaamde FSC-standaard voor verantwoord bosbeheer, ook wel de *principes* en *criteria* genoemd, brengt sociale, ecologische en economische belangen in balans. Bosbeheer conform deze standaard, met hieraan gekoppeld mogelijke hout- en papierproductie, beschermt bossen voor huidige en toekomstige generaties.

Het middel dat daarbij gebruikt wordt is het FSC-keurmerk, toegekend aan hout, houtproducten en papier. Een houtbedrijf of een ander bedrijf dat FSC gecertificeerd wil worden, het FSC-keurmerk wil gebruiken en FSC-gecertificeerde producten wil verwerken en/of verhandelen moet meewerken aan een audit door onafhankelijke certificeringsinstanties. Het FSC-keurmerk is geen garantie van kwaliteit, het is enkel een bewijs dat het hout en papier komen uit bossen die beheerd worden conform de FSC-standaard. Deze standaard wordt internationaal gezien als de beste garantie voor verantwoord bosbeheer.

Een aantal ngo's, zoals *Friends of the Earth UK* en het *Swedish Society for Nature Conservation*, is echter recentelijk gestopt met hun steun aan het FSC. Een van de stichtende leden van het FSC, *Rainforest Foundation*, stelde na onderzoek in verschillende landen vast dat het FSC de controle verloren was over de certificeringbedrijven, waarna FSC de certificeringlicentie van het Thaise bedrijf *Forest Industry Organisation* introk. Een van de stichtende leden van het FSC stelde na onderzoek in verschillende landen vast dat het FSC de controle verloren was over de certificeringbedrijven.

Volgens het *Swedish Society for Nature Conservation* zorgen het aantal wetsovertredingen en de standaarden die door het FSC aanvaard worden dat de certificering een vorm van *greenwashing* is. Volgens het *EcoEarth/Rainforest Portal* is het kappen van bepaalde oude bossen niet duurzaam. Critici worden aangemoedigd om via de geijkte procedures klacht in te dienen, maar klachten moeten eerst ontvankelijk worden bevonden. Voor vele kleine organisaties of lokale gemeenschappen is het niet evident om volgens de juiste procedures klacht in te dienen. Bovendien verloopt het hele proces zeer traag en de vraag blijft natuurlijk wat er dan uiteindelijk effectief gebeurt met de klacht.

Een van de stichtende leden van het FSC stelde na onderzoek in verschillende landen vast dat het FSC de controle verloren was over de certificeringbedrijven.

Veracel, groene woestijnen in Brazilië

In een gemeenschappelijk project tussen Finse en Belgische jongeren werd een tournee georganiseerd met de documentaire *Duurzaam op papier* van An-Katrien Lecluyse en Leo Broers. Zij maakten een documentaire over de productie van FSC-gecertificeerd papier door het Braziliaanse bedrijf Veracel. De film toont aan hoe Veracel grootschalige eucalyptusplantages heeft die de biodiversiteit bedreigen, hoe lokale gemeenschappen van hun grond verjaagd worden en hoe ze liters pesticiden gebruiken in deze groene woestijnen.

FSC kreeg reeds veel kritiek wanneer haar 'tiende criterium' aangenomen werd, dat toelaat grootschalige plantages in rekening te brengen. Het certificeringbedrijf van Veracel is de multinational SGS, die het blijkbaar niet zo nauw neemt met de uitgewerkte regels.

'Vroeger kweekten we maïs, maniok, bonen, ... allemaal voedingsgewassen waarvan we leefden. Nu groeit hier alleen nog eucalyptus. Niemand eet eucalyptus natuurlijk.' (Eliane Soares, MLT, landloze boerenorganisatie in Brazilië)

'De rivieren en bronnen in de buurt drogen allemaal uit, want de eucalyptus heeft ontzettend veel water nodig. En als het regent, stroomt het gif dat in de plantages gebruikt wordt in de rivieren –het water dat we drinken en waarin wij ons wassen.' (Takhuahy, Pataxó indiaan, Quaxuma, Brazilië)

Naar aanleiding van de documentaire en een klacht in 2010 werd SGS tijdelijk geschorst in Brazilië, totdat ze weer competent bevonden worden. Het gaat hier echter enkel over de activiteiten van SGS in Brazilië. SGS is een multinational die wereldwijd meer dan 1000 bureaus heeft. Aangezien een bedrijf als Veracel aanzienlijke sommen geld betaalt aan SGS om een certificaat te kunnen krijgen is het niet moeilijk te begrijpen waarom SGS af en toe overtredingen door de vingers ziet. Maar aangezien 90 procent van alle certificeringen gedaan wordt door slechts vier certificeerders, is FSC in die mate afhankelijk geworden van een machtig bedrijf als SGS dat ze zich er niet van kan ontdoen.

Het hele systeem zou namelijk ineenstorten mocht een van die vier certificeringbedrijven wegvallen. Deze bedrijven hebben zich zelfs in die mate ingedekt dat volgens de contracten tussen hen en FSC, deze bedrijven FSC juridisch kunnen vervolgen indien sancties leiden tot economische of imagoschade van het bedrijf.

Na ruim een jaar heeft het onderzoek naar de klacht uiteindelijk nog niets opgeleverd en blijft Veracel FSC-pulp op de markt brengen. De productie zal opgetrokken worden van 1 naar 2,7 miljoen ton pulp per jaar. Deze expansie, waarbij nog eens 107.000 hectare omgezet zullen worden in eucalyptusplantages, wekt lokaal veel frustraties op. Voor FSC bestaat er geen limiet op de schaal. Veracel is er dan ook van overtuigd dat deze uitbreiding eveneens het label zal krijgen.

Op 15 december 2011 trokken actievoerders van Climaxi, vzw 't Uilekot en Friends of the Earth met een groen geschilderde wasmachine naar Leuven: 'FSC schiet zijn doel voorbij en is voor multinationals die hun voeten vegen aan sociale en ecologische principes een perfecte manier om zich een groen imago aan te meten', stelde Filip De Bodt (vzw Climaxi). Volgens Bart Holvoet (FSC België) is er ondertussen wel vooruitgang geboekt en hij meent dat we binnenkort meer nieuws zullen hebben over de zaak Veracel. De Algemene Vergadering van het FSC zou ook de criteria voor het erkennen van plantages verstrengd hebben. De actievoerders willen nu ook de leden van het FSC aan de tand voelen via regelmatig terugkerende acties. Ze kondigen ook aan de praktijken van een aantal andere, doorgaans nog minder strenge labels (o.m. PEFC) te gaan onderzoeken. Er wordt ook een klacht neergelegd bij de Jury voor Eerlijke Praktijken inzake Reclame (JEP).

Stora Enso

Stora Enso is het grootste Europese bedrijf inzake papierproductie en is voor de helft eigenaar van Veracel. Stora Enso probeert zichzelf te verkopen als groen en sociaal verantwoordelijk in Europa, terwijl hun plantages in verschillende landen een enorm negatieve impact hebben op arbeiders, lokale gemeenschappen en het milieu.

Zowel in Brazilië als in Uruguay, Indonesië, Zuid-Afrika, Spanje,... zijn monoculturen van eucalyptus verantwoordelijk voor watertekorten, bodemerosie en het weggagen van lokale gemeenschappen en hebben ze een negatieve impact op de voedselvoorziening. In Uruguay is de regering bezorgd over de steeds grotere stukken grond die verkocht worden aan buitenlandse bedrijven, waaronder Stora Enso een van de grootste spelers is. Ook in België kwam de directie van hun vestiging in Gent in 2006 in opspraak door het ontslaan van vakbondsafgevaardigden en de toegang te ontzeggen aan de vakbondssecretaris.

In april 2011 had Stora Enso een aandeelhoudersvergadering in Finland. FOE Finland nodigde Marcelo Duraõ Fernandes van de vereniging van landloze boeren MST (Movimento dos Trabalhadores Sem Terra) uit om verdere uitleg te komen geven over de situatie in Brazilië. Marcelo kreeg ook twee minuten spreektijd op de aandeelhoudersvergadering. Stora Enso werd duidelijk zenuwachtig, en publiceerde de dag na de vergadering een paginagrote advertentie in de belangrijkste krant van Finland, met als headline 'Stora Enso redt het regenwoud', zodat haar imago alvast niet geschaad wordt.

Chili

In Chili wordt een cellulosefabriek (eigendom van Celco) ervan beschuldigd giftig afval in zee te willen dumpen, ten koste van Mapuche-indianen en kleine vissers uit Chili. Ook dit papier wordt verkocht met een FSC label.

FSC België antwoordde hierop als volgt: 'Het FSC-label gaat vandaag over de herkomst van de vezels, en (voorlopig niet) over de productiecriteriën. Hiervoor zijn andere labels, waaronder het EU-ecolabel, Blauwe Engel of Nordic Swan bijvoorbeeld van toepassing. Het valt inderdaad te betreuren dat deze labels, of hun achterliggende productiecriteriën, nog verre van mondiaal zijn doorgedrongen bij papierproducenten. Elk initiatief voor een betere milieuwetgeving, en/of een verbeterde toepassing hiervan, moet uiteraard 100% worden aangemoedigd. Momenteel omvat het FSC-systeem dus geen productieaspecten, maar dit kan in de toekomst veranderen indien de FSC-leden hiertoe beslissen. Tot nader orde geven wij vanuit FSC België – naast de oproep tot spaarzaam gebruik - dan ook aandacht aan de hierboven vermelde labels in verband met de productieaspecten, naast uiteraard de verantwoorde herkomst van de vezels (gerecycleerd – FSC-label).'

Congo

In januari 2011 werd een FSC-certificaat geleverd aan het bedrijf Sodefor (beheerd door de Portugese NST Groep), een van de grootste en meest controversiële houtkapbedrijven in de Democratische Republiek Congo.

Sodefor kwam reeds in opspraak bij sociale conflicten die hebben geleid tot geweld, willekeurige arrestaties en mensenrechtenschendingen. Niet enkel deze feiten trekken het toekennen van een certificaat door het FSC in twijfel, maar ook het feit dat het FSC naast de huidige 4,5 miljoen hectare inzet op 10 miljoen hectare gecertificeerde industriële houtproductie in de komende jaren in het Congo Basin.

Lokale gemeenschappen worden geenszins betrokken bij de planning van het landgebruik en het behoud van de bossen. De afwezigheid van een civiele maatschappij zorgt er ook voor dat de deur wagenwijd openstaat voor corruptie. Aangezien certificaten waarbij rekening gehouden wordt met regionale en nationale standaarden minder vatbaar zijn voor overtredingen dan de standaard certificaten van certificeringbedrijven besliste de algemene vergadering van het FSC in 2005 om de standaard certificaten in een tijdspanne van 5 jaar af te bouwen en te vervangen. Terwijl deze regionale en nationale standaarden zich in Congo vandaag opdringen is daar nog geen werk van gemaakt.

Veel van de houtkapvergunningen van NST zijn nu gelokaliseerd in intacte bosgebieden en andere regio's met een hoge beschermingswaarde, waaronder leefgebieden van de bonobo. Tot op vandaag heeft het FSC geen krijtlijnen uitgewerkt over hoe men zulke gebieden moet beheren. Diverse civiele organisaties uit het Congo Basin en Greenpeace, dat zelf een lid is van het FSC, riepen omwille van deze problemen op om actie te ondernemen, wat tot op heden nog niet gebeurd is.

Zuid-Afrika

De Zuid-Afrikaanse ngo Geosphere, ondersteund door een resem organisaties uit Zuid-Afrika en daarbuiten, diende in januari 2011 een formele klacht in bij het FSC, omdat

bavianen op grote schaal worden afgemaakt als een ordinaire plaag in de boomplantages van Komatiland Forests in de provincie Mpumalanga.

Het FSC, dat reeds op de hoogte was van deze aanpak, onderzocht de klacht met een team van experts. De plantages worden geteisterd door bavianen die het gemunt hebben op de schors van de bomen. Voor het gecertificeerde bosbouwbedrijf is het neerschieten van de bavianen de efficiëntste en goedkoopste methode om dit probleem te verhelpen. Het FSC-panel dat de klacht nader onderzocht gaf hen geen ongelijk. 'Onze conclusie is dat de methode van het lokken, vangen en doden van bavianen geen serieuze inbreuk is tegen eender welk FSC-principe of criterium', staat in het FSC-rapport te lezen.

Sabine Leemans van WWF, lid van FSC België, heeft weinig aan te merken op het oordeel van het FSC: 'De bavianen in kwestie zijn geen bedreigde diersoort en kunnen veel schade veroorzaken. Vandaar dat het doden van bavianen op een plantage op zich geen natuurbehoudsprobleem is. Dit mag wel enkel gebeuren als laatste hulpmiddel, als alternatieve methoden onderzocht zijn en niet blijken te werken.' Dat is net het probleem dat de Zuid-Afrikaanse natuurbewegingen aanklagen: 'Er moet dringend gezocht worden naar alternatieve en niet dodelijke oplossingen door een moratorium te stellen op het doden van de bavianen,' zegt Tim Strupat van de ngo Geosphere.

Oeganda

In Oeganda werden meer dan 22.000 boeren verdreven om plaats te maken voor duurzaam beheerde boomplantages. Families werden gedwongen hun land te verlaten, huizen werden platgewalst en gewassen verbrand. Ondanks deze flagrante mensenrechtenschendingen kregen de plantages van de New Forest Company toch het FSC-label.

'Ik herinner me dat we een deadline kregen om onze huizen te verlaten, tussen 12 en 28 februari 2010', getuigt Naiki Apanabang voor Oxfam, 'Ik verkoos te vertrekken op 12 februari. We konden zien hoe ze huizen in brand staken en de mensen hun velden vernielden. Het was te pijnlijk om nog te blijven.'

De moeder van acht kinderen woont nu in een huurhuis en slaagt er niet eens in om dagelijks haar gezin voeden.

Lokuda Losil is 60 en verkreeg zijn stuk grond in de jaren '70. Hij voedde er zijn acht kinderen op en zag er zes van zijn kleinkinderen opgroeien. Op zijn bananen-, jackfruit- en avocadoplantage was het hard werken, maar hij en zijn familie hadden een leven zonder zorgen.

'De New Forest Company heeft mijn grond afgepakt. Mensen van het bedrijf, samen met veiligheidsdiensten vernielden onze oogst en sloopten onze huizen. Ze sloegen mensen in elkaar, vooral degene die niet konden weglopen. Ik ben met mijn vrouw, kinderen en kleinkinderen in groep weggevlucht. Het was verschrikkelijk.'

De landroofkwestie waarover zelfs The Guardian en de The New York Times schreven, is een smet op het duurzaam imago van de New Forest Company. Maar deze ontkent de aantijgingen met klem:

‘Oxfam valt een bedrijf aan met een vlekkeloos parcours in gemeenschaps-investering en ontwikkeling. Het grootste deel van de beweringen is onjuist en misleidend.’

In een interview met Al Jazeera verduidelijkt de voorzitter van New Forest Company, Robert Devereux:

‘We hebben er alles aan gedaan om de mensen op vrijwillige basis te laten gaan. Dat werd bevestigd door FSC.’

Waarop Kate Geary, co-auteur van het Oxfam-rapport, reageert:

‘Hoe kan New Forest Company beweren dat de mensen vrijwillig hun huis verlaten hebben als er twee rechtszaken lopen vanwege misbruik, geweldpleging en vernieling van huizen en oogsten? Men weet maar al te goed wat er gebeurt op de plantages.’

Ondanks de grootschalige landroof kreeg New Forest Company in 2009 toch het FSC-label voor zijn plantages in de Oegandese districten Kiboga en Mubende. Het certificeringsrapport heeft het over ‘illegale bezetters’ wanneer verwezen wordt naar de talloze boeren wiens land werd afgepakt. En over de manier waarop dat gebeurde is de controleurs niets bijzonders opgevallen:

‘De certificaathouder (New Forest Company) heeft zich vreedzaam gedragen en handelde verantwoord. De illegale indringers zijn vrijwillig van hun land vertrokken. Er waren geen incidenten of geweldpleging, noch meldingen van gedwongen verhuizingen,’ aldus SGS-Qualifor, een van FSC’s belangrijkste certificeerders.

Twee maanden na certificatie ontving het Oegandese ministerie van Land een petitie van 10.000 wanhopige inwoners die opgejaagd werden om hun huizen te verlaten. Niet een van hen werd geïnterviewd tijdens de jaarlijkse controlebezoeken van FSC.

‘Dat toont nogmaals hoezeer FSC een systeem is dat de positie van de gecertificeerde bedrijven legitimeert en versterkt, terwijl het de zaak van de plaatselijke bevolking verzwakt,’ zegt de coördinator van de World Rainforest Movement, Winfridus Overbeek, ‘FSC is al sinds 2009 op de hoogte van wat er gaande is in Oeganda.’

Alison Kriscenski van FSC-International stelt dat de ‘verandering in landgebruik’ geëvalueerd werd tijdens de controlebezoeken en dat alle *stakeholders* geraadpleegd werden. Toch kan het FSC niet om het Oxfam-rapport heen: ‘FSC zal de toestand in Kiboga en Mubende grondig onderzoeken. Het is onze prioriteit dat alle inbreuken tegen de principes en criteria van FSC verholpen worden.’ Maar in de praktijk betekent dit dat het FSC opnieuw het vertrouwen geeft aan SGS-Qualifor, de certificeerder die twee jaar lang alles door de vingers zag, om het onderzoek te voeren.

Wat eind jaren '90 begon als poging van de milieubewegingen om een grotere invloed te hebben op de markt door met certificaten te werken, blijkt vandaag de dag voorbijgestreefd.

Indonesië

In Indonesië kregen de plantages van het bedrijf Perhutani een FSC-label voor vele jaren. Dit terwijl zowel het FSC als het bedrijf dat het certificaat uitreikte (Rainforest Alliance Smartwood) op de hoogte waren van het feit dat het bedrijf regelmatig mensen doodschiet voor het stelen van hout op de plantages, op de bodem die ooit van hun was. Friends of the Earth Indonesië hield cijfers bij over deze doden, net zolang tot wanneer de certificeerder dan toch het FSC-certificaat introk, maar dus niet FSC!

Conclusie

De strategie van labels zorgt er voor dat ngo's hoe langer hoe meer geïntegreerd raken in de vrijmarkteconomie waarin ze onderworpen worden aan de logica van vraag en aanbod

---

Deze selectie uit de lijst van klachten tegen het FSC duidt op een structureel probleem. Wat eind jaren '90 begon als poging van de milieubewegingen om een grotere invloed te hebben op de markt door met certificaten te werken, blijkt vandaag de dag voorbijgestreefd. Wat eind jaren '90 begon als poging van de milieubewegingen om een grotere invloed te hebben op de markt door met certificaten te werken, blijkt vandaag de dag voorbijgestreefd.

De strategie van labels zorgt er voor dat ngo's hoe langer hoe meer geïntegreerd raken in de vrijmarkteconomie waarin ze onderworpen worden aan de logica van vraag en aanbod. Indien de vraag naar duurzaam papier stijgt, zal ook de vraag naar certificaten door de papierindustrie stijgen. Omdat er een dominantie is van slechts vier multinationals die certificaten afleveren gaat het over grote sommen geld. Hoe meer de papierindustrie bereid is te betalen voor certificaten, hoe meer de certificeringbedrijven bereid zullen zijn het minder nauw te nemen met hun criteria. Neem daar nog eens bij dat het FSC machteloos staat tegen deze certificeringbedrijven aangezien ze er zelf afhankelijk van zijn, en je hebt een waterdicht systeem waarbij de markt bepaalt hoe streng de criteria worden toegepast. De strategie van labels zorgt er voor dat ngo's hoe langer hoe meer geïntegreerd raken in de vrijmarkteconomie waarin ze onderworpen worden aan de logica van vraag en aanbod.

Hoeft het dan nog te verwonderen dat volgens de directeur van FCS België, Bart Holvoet, men nu eenmaal moet beroep doen op private certificeringbedrijven omwille van hun deskundigheid en expertise? Is het zo vanzelfsprekend dat de certificeringexpertise beheerst wordt door private spelers? Waarom zou dit bijvoorbeeld niet beheerd kunnen worden door een programma van de Verenigde Naties, dat democratischer gecontroleerd wordt, en waar het winstmotief geen rol speelt? Maar hiervoor zal men de marktlogica zelf eerst in vraag moeten stellen, in plaats van binnen haar marges te willen werken. En wie weet zou ons dat misschien ook tot de vraag leiden waarom men eigenlijk naast gecertificeerde producten ook niet gecertificeerde producten aan goedkopere prijs kan kopen, of waarom naast eerlijke handel er ook oneerlijke handel is? Zou het aanbod van gecertificeerde producten er mee voor gezorgd hebben dat we ons die vraag vandaag niet meer stellen?